

ВАСИЛЬ СТУС - ВИДАТНА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Майже два десятиліття ім'я відважного і мужнього українця, справжнього сина України і землі подільської повертається до нас із невідомості після трагічної смерті у ніч з 3 сі 4 вересня 1985 р. в карцері табору особливого режиму ВС - 389/36 с.Кучино Чуковського Зййону Пермської області. Доля і життя Василя Стуса в умовах тоталітарного режиму - кхравий приклад незламності і сили духу української інтелігенції. У записах "З таборового эсдшта" знаходимо рядки, що стали змістом його життя: "Але голови гнути я не збирався, тедай що б там не було. За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я «ушу обставати до загину»".¹

Дотепер, для більшості людей, за винятком літературознавців та, на жаль, невеликої тупи прихильників, Василь Стус залишається поетом незначної кількості "програмових" зорів, через які неможливо пізнати всю його творчість, збагнути всю глибину його страдницької долі, оцінити його шлях правди.² ^{3А3}

Широкому загалу залишаються невідомими творчість і життя людини, яка усвідомлювала себе і свою сім'ю часткою свого народу: "Думаю, що наше з Тобою життя ~:г: стало часточкою історії нашого народу. Пишаймося тим, що Бог поклав на нас цей хрест - і несімо його гідно. Свято високого болю, почесного тягара, врочистість розлуки й тгзникові миті зустрічей". Так писав В.Стус у листі до дружини Валентини 20 грудня 1977

Сьогодні в Україні існує Гуманітарний Центр Василя Стуса. 2 червня 2004 р. в державному центрі театрального мистецтва ім. Леся Курбаса відбулася презентація компакт-дску "Живий голос Василя Стуса". Здійснив проект видання компакт-диску Гуманітарний Певтр Василя Стуса.¹ Поява цього компакт-диску видається неймовірним фактом навіть для тих, гтэ близько знав і спілкувався з поетом, але він свідчить про історичну закономірність збереження історичної пам'яті про людину, яка заплатила своїм життям за кращу долю свого ііроду, яка була полум'яним патріотом України.

В шкільному курсі української літератури вивчається життя і творчість Василя Гтуса як одного з найвідоміших поетів ХХ століття.⁸ На наш погляд, вивчення життя та дальності В.Стуса в курсі вітчизняної історії (на уроках та позаурочно) допомогло б г-часному молодому поколінню глибше зрозуміти долю української інтелігенції в умовах тоталітарного режиму, всі прояви і впливи тогочасної системи на людину.

Багатогранність особистості Василя Стуса - нашого земляка, який народився 6 січня 1938 р. в с.Рахнівка Гайсинського району Вінницької області, спонукала небайдужих людей JD вивчення його унікальної спадщини. Проте випускникам шкіл сьогодні залишаються незідомими записи "Із таборового зошита" В.Стуса. За його написання та передачу з табору -а кордон, де він був опублікований, В.Стуса було додатково покарано роком камери-ииночки з 1982 р. на 1983 р. За свою непокірність, за свою нескореність, за свою думку, за -жертвоне служіння своєму народу. В кожному із дванадцяти записів "Із таборового зошита" Егором акцентується увага на певну проблему чи проблеми тогочасного радянського суспільства. В.Стус дає також особистий аналіз та оцінку окремих подій в історії України: тро 1500-річчя Києва, 1000-ліття християнства на Україні, українську інтелігенцію тощо. На г-мку В.Стуса, тогочасний "український інтелігент на 95% чиновник і на 5% патріот. Отож ЗН і патріотизм свій хоче оформити в бюрократичному параграфі".⁹

Зпоміж сучасників-українських патріотів Стус вирізнявся граничною чесністю із ДМим собою, що було його найяскравішою рисою. Тому він мав моральне право у записах "Із таборового зошита" занотувати : "Моторошно чути ся без краю свого, без народу, яких мусиш творити сам зі свого зболілого серця. Може, випало життя в період межичасся, може соли історичні умови зміняться (але - чи на краще?), можна буде виявити цей життєвий хтан народу, його життєвий порив".¹⁰

Тоталітарний режим, офіційна унітарна ідеологія якого охоплювала всі життєві важливі аспекти *людського існування, виявився слабшим за Стусову щирість*, за людські гідність, жертвність людини-патріота, яким був справжній український інтелігент Василь Стус. Найбільшою загрозою для тоталітарного режиму, як показали події горбачовських: перебудови, стали не економічна і політична криза, а демократизація і гласність, які завдала їй врешті смертельного удару. У листі до Президії Верховної Ради СРСР від 1 серпня 1976 р Василь Стус писав: "Я боровся за демократизацію - а це оцінили як спробу звести наклеп на радянський лад; мою любов до рідного народу, занепокоєння кризовим станом української культури закваліфікували як націоналізм; моє невизнання практики, на ґрунті якої вирости сталинізм, беріївщина та інші подібні явища, визнали як особливо зловбий наклеп." Незламність духу Василя Стуса постає із його роздумів в записках "Із таборового зошита", які знаходять підтвердження у нашому сьогоденні.¹²

Важливими для історика є слова Стуса: "Що таке українська історія - без істориків. коли нема ні козацьких літописів, ні історії Руси, ні Костомарова, Маркевича, Бантиш-Каменського, Антоновича, Грушевського". Неоднозначну оцінку дає Василь Стус українській інтелігенції, запитуючи: "Не розумію, невже не надокучило досі т.зв. українській інтелігенції толочити старе тирло - між мазепинським патріотизмом і кочубеївським і інтернаціоналізмом по-російському, тобто сповідувати філософії меншої чи більшої зради" із

Останні роки життя Василя Стуса були неймовірно важкими. Останні місяці - надзвичайно, хоча у квітні 1985 року на Пленумі ЦК КПРС було оголошено про демократизацію, перебудову, гласність. Проте це не стосувалося українських ПОЛПВ'ЯЗНІ. які перебували з радянських таборів особливого режиму.

В останні роки життя, коли влада поставила Василя Стуса в умови тотальних заборон, йому було заборонено пересилати додому вірші, переклади. Від тих заборон народився унікальний "симбіоз щоденної духовної автобіографії, що фіксувала як моменте його творчої реалізації, так і його роздуми, його розуміння світу і себе в цьому світі. Іншими словами, своє осягнення і розуміння Василь Стус викладав у листах до єдино можливих (єдинодозволені) адресатів - рідних".¹⁴ У 1997 році було видано "Листи до рідних" (перша книга)¹³ та "Листи до друзів та знайомих" (книга друга).¹⁶ Вони не особливо відомі, хоч являють собою дуже багату епістолярну спадщину, де у взаємодоповнюючій єдності виступають вірші та листи Василя Стуса. Ця єдність допомагає зрозуміти і побачити постать реального Василя Стуса - геніального поета, митця, патріота, борця, чоловіка, батька.

Стусові листи до рідних особливі. Унікальний людський документ - це Стусові листи до сина. Обіймаючи велику відстань у часі, вони були написані вперше де п'ятирічного хлопчика. Незадовго до смерті В.Стус довідався, що в нього народився внук.

Серед адресатів В.Стуса його друзі зі студентських часів, побратими-шістдесятник. в'язні сумління, колеги-літературознавці, перекладачі: У другій книзі шостого (додаткового) тому "Листи до друзів та знайомих" подано "словник імен, що зустрічаються в листах".

Листи Стуса дають змогу простежити шляхи й способи виборювання формули самопорятунку, екзистенційного утвердження, позиції: "...наш оптимізм - у нас самих, в нашій поставі" (з листа до М.Плахотнюка).¹¹

В листах Василя Стуса прослідковуємо умови життя та діяльності багатьох видатних діячів - представників української інтелігенції 70-80-х років ХХ століття. Листи Василя Стуса є надзвичайним джерелом для вивчення, розуміння та усвідомлення ролі української інтелігенції в незалежній Україні в новітню добу.

Творчість Василя Стуса є об'єктом дослідження для літературознавців сьогодні. Пам'ять про нього свято шанують і беруть рідні, друзі та прихильники. На батьківщині Василя Стуса в обласному центрі, м. Вінниці, його ім'ям названо вулицю, площу, де йому встановлено пам'ятник. Василь Стус прожив лише 47 років. Залишається непросте завдання

...у просторі... у часі") усвідомити роль цієї унікальної постаті в історії України через зізнання її долі, життєвого шляху, творчості, жертвності в ім'я України.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Стус В.С. Вікна в позапростір: вірші, статті, листи, щоденник, записи.-К., 1992.-С.214; 2."Народе мій, до тебе ж ще верну..." (Василь Стус / Бібліографічний покажчик.-Вінниця. 1993; 3. "Народе мій, до тебе я ще знову..."(В.Стус):Бібліографічний покажчик.-Вінниця, 1998; 4. Стус В. Не від любив свою тривогу ранню... Засиль Стус - поет і людина: Спогади, статті, листи, поезії.-К.,1993; 5. Лук'яненко Л.Г. Не дам загинути Україні!.-К., 1994; 6. Стус В. Листи до сина.-Івано-Франківськ, 2001.-С.112; 7 Н.-А.Стефанова. "Наша справа зсоати і зберегти"/Слово просвіти, 4.26 (246). 24-30 червня 2004.-С. 10; 8. Василь Стус. Поетична спадщина: Посібник для 11 класу/ Автор-укладач Нартова Л.В.-Харків, ;2002; 9. Стус В. Листи до сина.- Івано-Франківськ, І. **ЛІ**.-С.164; 10. Там само.-С.165; 11. Стус С.В. Вікна в позапростір...-С.59; 12. Стус В. Палімпсест: Вибране.-К, :03.-С.32. 13. Стус. Листи до сина...-С.162; 14. Там само.-С.6; 15. Стус В. Твори у 4-х т. 6-ти кн.-Т.6 (задатковий).-Кн. 1. Листи до рідних.-Львів, 1997; 16. Там само.-Кн.2.Листи до друзів і знайомих.-Львів, 1997; Там само.-С. 159.

В. В. Луїна

В.С. СОЛЯНИК - КРАЄЗНАВЕЦЬ, АРХЕОЛОГ І ХУДОЖНИК З КОЛА АКАДЕМІКА Д.І.ЯВОРНИЦЬКОГО

Сучасний етап українського державотворення потребує всебічного та ґрунтовного вивчення історії української інтелігенції, її внеску у національне щодення. Сьогодні, як ніколи раніше, відчувається нагальна потреба суспільства у ґрунтовному мисленні минулого, в об'єктивному всебічному відтворенні тодішніх подій, а також у визначенні ролі і місця окремих діячів у суспільно -політичному і культурному русі 20-30 років минулого століття. Зокрема повернення народу чекає ім'я окраси нашої національної зорки академіка Дмитра Івановича Яворницького (1855-1940). Потребує глибокого аналізу п-жен з напрямків його діяльності як історика, етнографа, археолога, краєзнавця. Не до кінця зиченим ще зостається оточення "козацького батька".

Творчий доробок Яворницького величезний: він опублікував понад 200 праць, у ґзму числі п'ятдесят окремих книг. На думку відомої дослідниці життя і діяльності Д. І. Яворницького М.М. Олійник-Шубравської, творча спадщина академіка складає понад двадцять п'ять великих томів¹. Чимало його рутсописів та величезне листування ще чекають ТІ дослідження.

Широчінь наукових інтересів Яворницького, емоційність його натури, — зариськість, активна участь у культурно-громадському житті України, - все це сприяло накопиченню великої епістолярної спадщини вченого. Листи самого Яворницького гозпорошені по різних архівах, особистих фондах його кореспондентів. Але переважна зітьшість листів до нього (понад 6 тисяч одиниць) зберігається в Дніпропетровському історичному музеї,² директором якого Дмитро Іванович був понад 30 років (1902-1933), і БПІ, завдяки подвижницькій діяльності вченого і його помічників, перетворився на справжню скарбницю пам'яток історії й культури України, передусім запорозьких старожитностей.

Д.І.Яворницький не тільки з величезною силою притягував до себе людей, але й ґвгивно залучав їх у коло своїх наукових інтересів, робив співавторами своєї подвижницької іґацґ. Під впливом збирацької діяльності вченого опинилося багато шанувальників рідної «Енувшини. Зразком плідного поєднання зусиль фахівця і аматора була співпраця у кінці 20-22 початку 30 р. ХХ ст.. Д. І. Яворницького з сільським вчителем В. С. Солянником - краєзнавцем, археологом, художником, згодом - співробітником Дніпропетровського історичного музею, учасником комплексної наукової експедиції на Дніпрельстані.

Збереглося 20 листів В.С.Соляника до Д.І. Яворницького⁴. Крім того, ім'я Василя Ґтепановича згадується приблизно у тридцяти листах до Яворницького, переважно